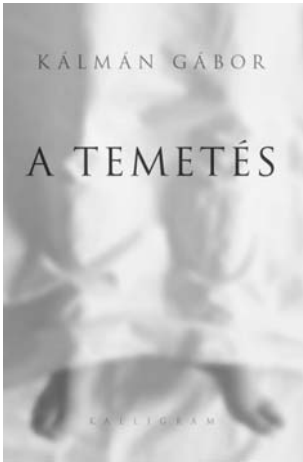

T. TÓTH TÜNDE

Túllépve, mégsem eresztve

KÁLMÁN GÁBOR: A TEMETÉS

Pesti Kalligram
Budapest, 2016
184 oldal, 2990 Ft

A temetés egy utazás története. Ennek konnotációi közül a szerző a belső-mentális-lelki távolság leküzdésének jelentéskörével játszik el: szűkebb értelemben önmagunkkal, a családi örökségünkkel szembesít, de megnyitja ennek tágabb, történeti dimenzióit is.

Az idősíkokat váltogatva fejt fel a szerző három generáció egy évszázadon átnyúló történetét. A nagyapa, idősebb Anderkó feltűnően reprezentáltabb fiánál, aki a főszereplő, Zsivotzky édesapja. Az apáról így nem sokat lehet tudni, csak az azonos vonások egy-egy önmagán túlmutató történetbe ágyazottságának szentel teret Kálmán. Nincs is szükség ennél többre, hogy az olvasó értse: az önsorsrontás életvitelszerű gyakorlatának eredője Anderkó, akinek fia is, unokája is a betegségeinek él(t). Ennek fényében az utolsó leszármazottat, kötöttségekkel és terhekkkel kényszerűen számot vető subjektumként értelmezi a narrátor, legalábbis a felmenők problémáit Zsivotzky nehéz örökségeként látta: „Ezt nagyapjától, az idősebbik Anderkótól örökölte. A folytonos nyugtalanságot. Az állandóan haldokló, folyton élet és halál között lebegő Anderkótól, aki mégis megélt nyolcvan évet, bár életének minden egyes lépéséről készült egy kórházi zárójelentés. [...] Talán az egyetlen olyan ember volt a században, akinek minden lépése követhető volt.” (14.)

A megkérdőjelezett önazonosság több szinten is felbukkan a regényben, például a földrajzi terek újrarájzolhatóságával-újraértelmezhetőségével fellépő hiányként, a valahová tartozás lehetetlenségéeként: „Zsivotzky gyakran gondolt arra, hogy olyan országban született, ami már nem létezik. Mint mindig, most is mosolygott, ahogy kinyitva az útlevelet, olvasta az adatokat. Nem sokkal több, mint három évtized, az ő élete, elég volt ahhoz, hogy lemossák a térképről, átrajzolják, újraértelmezzék. Nem volt nagy utazó, mégis a harmadik állampolgárságának volt már birtokában.” (30.)

Az állampolgárság ugyanakkor egyféle öngazolás-kérdés is, az én társadalmi-hatósági legitimizációjának, számontart-

hatóságának lehetősége: „Végül mindig kiderül, hogy igenis az vagy, ami olyan papírokon szerepel, amiket aláírtak, jóváhagytak, iktattak, lemásoltak, hitelesítettek és két példányban továbbítottak illetékeseknek.” (94.) Jelezve azt is, hogy ebből a rendszerből az egyén kivonható, amelyre Zsivotzky elég meggyőző kísérletet tesz azáltal, hogy mindentől és mindenkitől elszeparálva zárkózik be hozzátvetőlegesen egy évre otthonába. Ugyanakkor sem a távolság a szülőhelytől, sem a névváltás nem elegendő egy új identitáshoz. Zsivotzkyt az ingerszegény inaktivitásából a temetést hírül hozó telefonbeszélgetés mozdítja ki, annak ellenére, hogy a búcsúzás az apától, úgy tűnik, nem tartogat nagy érzelmi megrázkódtatást számára: a fiatalabb Anderkó ugyanis egy erős anti-apa személyiség, akinek halála az életéhez hasonlóan a groteszk és a szánni való határán billeg. A szerző erős kontrasztot nyújt: láthatóan Zsivotzky akarva-akaratlanul az előző generációk mintáit alkalmazza saját életvitelére, a temetés és az azt övező események egyfajta sokkterápiaként hathatnak rá.

Kálmán regényében azonban összefonódik a magán- és a történelmi emlékezet, az egyéni és a kollektív traumák sajátos krónikája. Az idősebb Anderkón keresztül a századra kivetített betegség-paranoia játék, amely Anderkó születésével (ami egybeesik az első világháború végével) kezdődik: „Rossz tapasztalatai voltak a gyógyszerekről nagyapja, az öreg Anderkó miatt, aki végighaldokolta az egész életét elvesztett gyermekkori gazdagsága, szolgálólánya, a háborútól való félelme és később még sok minden miatt.” (53.)

Az élettörténete egy betegségsorozat láttelepe, amely a század nagy részét lefedi, hiszen annak ellenére, hogy csak pár hetet jósoltak Anderkónak az orvosok, még nyolcvan évet élt. Bár Anderkó személye talán még Zsivotzkyénál is kifejtettebb a regényben, nem az ő temetésének helyszíne az úti cél, hanem az ő fiáé, Anderkóé, aki a voltaképpeni kapocs személyek, terek, döntések között.

A temetés pedig nem csak halottbúcsúztatás-értelemben esemény a regényben: túlságosan egyértelműsített is volna az utolsó egyenes ági felmenőtől búcsúzáshoz a családi szokásrenddel való szakítás hozzárendelése. A hegyen, ahol a szertartás zajlik, egy kórház működik tele olyan emberrel, akik a problémáikat bizonyosan nemcsak képzelik, és akik kezelése tökéletesen társadalmon, történelmen kívül valósul meg – legalábbis amíg a szegről-végről rokon Havril, működtetni tudja ezt a gyógyulást mint opciót kívül helyező teret, amely gyakorlatilag csak az elfekvést szolgálja. Életlehetőségként ez valós tapasztalat Zsivotzky számára, aki két országhatáron túli otthonában majd' egy évet töltött depresszióba süllyedve. Ezzel a bezártsággal rokonítható a kórházi környezet, de utóbbihoz az a tudat is társul, hogy tovább ez a tér (sem konkrét sem átvitt értelemben) már nem fenntartható.

Ehhez a kimondatlan ráeszméléshez a személyes kapcsolatokban megélt idegenség, ridegség, távolságtartás is hozzájárul: az idegenek kísérteties tekintete, és az ő szemükben önmaga kísérteties idegenségének felismerése: „Hosszú fekete télikabát volt rajta, egy pillanatra az jutott eszébe, hogy ő maga is egy kísértet.” (48.) A bejárt terekben pedig az üresség váltja a sötétséget, a szürkeség a magányt. A korhadt, lerobbant, kifakult, ócska semmik határon átívelő kietlenségről olvasva sokáig nehéz eldönteni, hogy az adott leírás tartalma vérszjósó vagy paranoid: „A csontsovány alak ránézett, majd kérdően a folyosóra. Zsivotzky arrébb húzódott, halántékában ismét lüktetni [sic!] a vér. Körbenézett, de ekkorra mindenki eltűnt a folyosóról, csak ő volt ott, meg a csontvázra fogyott alak, a fejük felett vérszjósóan vibráló lámpafényben.” (62.)

A regény nem is sokáig leplezi, hogy mindezt a lepusztultságot elfogultság volna kizárólag a külvilág sajátosságának tekinteni. Fontos átértékelését mutatja ennek a regénybeli

freudi álom-allegória, amely a tudatalatti működését, a valóságos tapasztalatokat tükrözteti egymással: „Hiába futott, ahogy bírt, Emmának nyoma vészett, már csak egyedül bolyongott az ismeretlen pincerendszerben. Mintha csak egy város tudatalattijában járt volna. Oda gyűlik a szemét, a sötétség, azok a holmik, amik fölöslegések, de nem eléggé fölöslegések ahhoz, hogy véglegesen ki legyenek dobva. [...] Kiismerhetetlenül kanyarogtak a rég elfelejtett, viszszyanomozhatatlan tulajdonban lévő pincerészeket elválasztó falak, idegesen mocorogtak rejtkehelyeiken az egerek. Az ott hagyott holmik melankóliája volt mégis a legnyomasztóbb. Az élet elfeledett kellékeinek vibrálása, amik a halál és temetés köztes időszakában ácsorogtak. Fölöslegessé váltan, de nem kidobva, a felsőbb emeleteken zajló élettérből kiszorítva, mégsem szüntette meg. [...] Félretéve, hogy majd egyszer, talán majd máskor, talán valaki más. Túllépve rajtuk, mégsem eresztve el.” (60.)

Az almahéj-szimbolikával együtt (a temetés után, amikor Zsivotzky elhagyja a fenntarthatatlan, funkcióját már be nem töltő kórházat, sok-sok év után felköhög a nyelvcsövét irritáló almadarabot) a regény legmarkánsabb vonala egy szembenézés, leszámolás-történetként értelmezhető. Ezzel a családtörténet mindenképp véget ér (már csak azért is, mert Zsivotzky elvált és gyermektelen), de a személyes történet nem tudni, hova tart mindennek ellenében. Ugyanakkor a szövegnek nem is ez a tétje: Zsivotzky személyisége, habitusa, maga az örökül kapott és ezért a megváltoztathatatlannak ítélt betegség-együttes: paranoia, alkoholizmus, depresszió. Ezt a világot a narrátor kimerítően ismerteti, a történetet pedig az kerekíti le, hogy a főszereplő lemond róla.